

2. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія (1576–1636) / І. З. Мицько. – К. : Наук. думка, 1990. – 190 с.
3. Описи Острожчини другої половини XVI–першої половини XVII століття / [упорядник Віктор Атаманенко]. – К.–Острів–Нью-Йорк, 2004. – 335 с.
4. Памятники, издаваемые Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1852. – Т. 3. – Отд. 3. – 869 с.
5. Петров Н. И. Волинь. Исторические судьбы Юго-Западного края / Н. И. Петров. – СПб., 1888. – 288 с.
6. Петров Н. Очерк истории правосл. духовн. школы на Волини / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1867. – Февраль. – С. 183–198.
7. Сендальский А. Село Сураж Кременецкого уезда / А. Сендальский // Волинские епархиальные ведомости. – 1873. – № 19 (Часть неофициальная). – С. 659–670.
8. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии. В 5-ти томах / Н. И. Теодорович. – Почаев, 1893. – Т. 3: Кременецкий, Заславский уезды. – 687 с. – Библиогр. в тексте.
9. Центральний державний історичний архів України у м. Києві [далі – ЦДІАК України]. – Ф. 21 (Кременецький градський суд). – Оп. 1.
10. ЦДІАК України. – Ф. 22 (Кременецький земський суд). – Оп. 1.
11. ЦДІАК України. – Ф. 25 (Луцький градський суд). – Оп. 1.
12. ЦДІАК України. – Ф. 26 (Луцький земський суд). – Оп. 1.
13. Яковенко Н. Цікавий документ / Н. Яковенко // Жовтень. – 1985. – № 2. – С. 128.
14. Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga / S. Kardaszewicz. – Warszawa-Kraków, 1913. – 291 s.
15. Zaleski S. Jezuci w Polsce. Kolegia i domy, założone w drugiej dobie rządów Zygmunta III i za rządów Władysława IV. 1608–1648 / S. Zaleski. – Kraków, 1905. – Т. 4. – 1310 s.

S. Horin

### THE OSTROH MONASTERY OF THE HOLY TRINITY (TILL THE MID-SEVENTEENTH CENTURY)

*Drawing from the published and recovered documental evidence, the author researches issues of the monastery foundation and its patrons, as well as its land-ownership. The collected evidence on donations from population and burials in the monastery allows for making assumptions regarding the religion prestige of this monastic community.*

**Keywords:** church, monastery, abbot, monk, patronate, land-ownership.

УДК 94(477) “1919/1922”

Купчик О. Р.

### ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО НКЗТ РСФРР ПРИ РНК УСРР (1919–1922)

*У статті з'ясовано функції, компетенція і правовий статус Управління Уповноваженого Народного комісаріату зовнішньої торгівлі при РНК УСРР у 1919–1922 рр.*

**Ключові слова:** компетенція, нарком, народний комісаріат, уповноважений, управління, обов'язки, права, статус, функції.

Ефективне функціонування будь-якого державного органу залежить від належної організаційно-штатної побудови й правового регулювання його діяльності. Це стосується й Уповноваженого (Управління) НКЗТ РСФРР при РНК УСРР на початку 1920-х рр., після революційний період, коли уряд РСФРР ще не зміг

повністю централізувати владу, зокрема у сфері зовнішньоторговельної діяльності.

Окремі аспекти функціонування Уповноваженого й управління НКЗТ РСФРР при РНК УСРР розглядалися як радянськими, так і сучасними українськими істориками й правниками [1; 2; 6]. Однак предметом окремого історично-

правового дослідження до цього не було. Тому мета статті полягає у з'ясуванні функцій і компетенції, правового статусу (прав та обов'язків) Управління Уповноваженого НКЗТ РСФРР при РНК УСРР, посадових осіб тощо.

Окрім національно-демократичних сил, остаточно утвердитись в Україні радянській владі перешкождала протидія провідних європейських країн – Німеччини (надала УНР військову допомогу), Франції, Великої Британії (окупація Антантою українських причорноморських портів). Зважаючи на цей попередній негативний досвід протистояння з ними Раднарком УСРР намагався переконати українське суспільство і європейську спільноту в тому, що УСРР є незалежною (зокрема й від РСФРР) і суверенною державою.

Тому не випадково, що III Всеукраїнський з'їзд Рад, у прийнятій ним 10 березня 1919 р. Конституції УСРР, наділив республіку міжнародною **правосуб'єктністю**, тобто здатністю бути учасником міжнародних правовідносин. Її пункт «в» ст. 6 глави № 6 гарантував УСРР право на «відносини з іноземними державами...» [6, с. 130]. Щоправда, ця узагальнена норма прямо не передбачала для УСРР можливість брати участь у міжнародних торговельних правовідносинах. Але це можна пояснити лише недостатнім рівнем розвитку в тодішній радянській Україні конституційного й міжнародного права.

Більше того, через постійні війни з УНР, Добровольчою армією, Антантою на Півдні уряд УСРР не мала умов для того, щоб налагодити торговельні відносини з іноземними країнами. Через це орган, який реалізовував би державну політику у сфері зовнішньої політики, в структурі РНК тривалий час не утворювали.

Такий орган, як Народний комісаріат зовнішньої торгівлі, було утворено 11 червня 1920 р. постановою раднаркому УСРР. Відбулося це, коли Червона армія під час радянсько-польської війни (на боці поляків воювала армія УНР) знову зайняла Київ, розвиваючи наступ далі на Захід. Тож, не було можливості організувати й проводити засідання ВУЦВК (органу законодавчої влади), до компетенції якого й належало ухвалювати рішення про утворення чи ліквідацію народних комісаріатів. Через це не було розроблено й затверджено положення про НКЗТ УСРР. Тому організація й діяльність Наркомзовнішторгу УСРР, регулювала ця ж постанова Раднаркому. Згідно зі ст. 2, на нього покладалось «керувати зовнішньою торгівлею республіки, забезпечувати монопольне право держави на проведення зовнішньоторговельної діяльності, контролювати й охороняти цю прерогативу держави» [3, с. 140].

Проте як центральний, за статусом, орган виконавчої влади, безпосередньо підпорядкований

Раднаркому УСРР, НКЗТ УСРР проіснував недовго. У контексті майбутньої (започаткована договором «Про військово-політичний союз між УСРР і РСФРР» 1 червня 1919 р.) централізації влади він, відповідно до «Робітничо-Селянського договору між РСФРР і УСРР» (28 грудня 1920 р.), набув статусу об'єднаного наркомату. Тобто НКЗТ УСРР ліквідувався, а надалі проводити спільну для радянських України й Росії політику у сфері зовнішньої торгівлі покладалось на НКЗТ РСФРР. В УСРР ж безпосереднє керівництво зовнішньоторговельною діяльністю здійснювало підпорядковане йому Управління Уповноваженого НКЗТ РСФРР при РНК УСРР. Утворили його у березні 1921 р.

Не затверджене впродовж тривалого часу положення, яке визначало функції, повноваження і правовий статус Уповноваженого, можна пояснити лише розбіжностями у цьому між Раднаркомом УСРР і РСФРР. Через це 17 березня 1921 р. РНК УСРР ухвалив постанову, за якою визначались загальні функції Уповноваженого. Він наділявся правом здійснювати експортно-імпорتنі операції лише на зовнішньому ринку (за кордоном мав права продавця радянських і покупця іноземних товарів). Проте не мав права заготовляти товари на експорт за урядовими замовленнями на внутрішньому ринку [3, с. 140–141].

Зрештою, положення «Про Уповноважених НКЗТ на Україні та його органи» було затверджено 27 липня 1921 р. спільною постановою Раднаркомів РСФРР і УСРР. Згідно з ним, на Уповноваженого покладалось «проведення в життя на терені УСРР як всіх загальних заходів спільної економічної політики НКЗТ, так і зокрема загального ввізного плану, а також виявлення потреб народного господарства УСРР в закордонному крaмі та для ужиття всіх потрібних заходів щодо своєчасного їхнього задоволення...» [5]. Таким чином, Уповноважений керував формуванням і проведенням в життя урядової політики в сфері зовнішньої торгівлі.

Згідно з положенням, Уповноважений належав до Раднаркому УСРР **на правах народного комісара**. Організацію виконання покладених на нього завдань було закріплено за **Управлінням**, яке, виходячи із статусу Уповноваженого як наркома, діяло як центральний орган виконавчої влади.

Для погодженого розв'язання питань своєї компетенції в управлінні Уповноваженого НКЗТ РСФРР при РНК УСРР утворювалась колегія в складі: Уповноваженого, його заступника, члена колегії. За згодою раднаркому УСРР вони призначались НКЗТ РСФРР і затверджувались ВУЦВК.

Управління було **єдиноначальним** органом. Безпосереднє керівництво роботою Управлінням

було покладено на Уповноваженого. Йому підпорядковувались усі органи НКЗТ РСФРР, які діяли на території України. За директивами Наркомату він розпоряджався усім його майном [4].

Згідно з положенням, до компетенції Уповноваженого належали: 1) організація в Україні центральних й місцевих органів НКЗТ РСФРР, утворення за кордоном торговельних представництв УСРР, керівництво і нагляд за їхньою діяльністю; 2) реалізація в Україні завдань щодо націоналізації зовнішньої торгівлі, подання для реєстрації в РНК УСРР декретів і постанов РНК РСФРР, пов'язаних з діяльністю НКЗТ РСФРР, контроль за їх виконанням в Україні, а також подання через Раднарком УСРР проектів законів щодо зовнішньої торгівлі України; 3) формування й облік вивізного фонду, організація його заготівлі та визначення потреб України в іноземних товарах, їх облік; 4) організація і прийом іноземних товарів, а також збереження, транспортування і здача українських товарів, які вивозяться за кордон; 5) здійснення заходів щодо збільшення вивізного фонду, інспекція та нагляд за заготівлею вивізних товарів, а також у разі потреби участь у заготівлі і переробці сировини; 6) організація роботи Ради зовнішньої торгівлі України, подання на її розгляд і затвердження вивізної й ввізної плану УСРР; 7) представництво УСРР в Раді зовнішньої торгівлі при НКЗТ РСФРР з вирішальним голосом у питаннях зовнішньої торгівлі УСРР, право оскаржувати в Раднаркомі УСРР постанови цієї Ради, які порушували інтереси України; 8) розроблення й подання на затвердження до РНК УСРР українського вивізної й ввізної фондів, виконання цього плану через представників УСРР в закордонних місцях РСФРР; 9) розроблення й подання на затвердження Ради праці й оборони вивізної й ввізної планів УСРР як частини загального плану УСРР і РСФРР, участь через своїх представників в закордонних місцях РСФРР для виконання цього плану; 10) проведення переговорів з закордонними фірмами, загальне і спеціальне дослідження закордонних ринків, укладання попередніх, а в деяких встановлених НКЗТ випадках остаточних угод з іноземними фірмами; 11) виконання за дорученням НКЗТ торговельних операцій щодо вивезення й ввезення товарів і їх транзит, тоннаж тощо; 12) боротьба з контрабандним перевезенням товарів, участь в охороні сухопутних і морських кордонів УСРР, організація митних установ та керівництво ними [4].

Для здійснення торговельних операцій за кордоном Уповноважений НКЗТ РСФРР при РНК УСРР призначав за кордон **торговельних представників**, які діяли за його директивами і відповідали перед ним за виконання покладених обов'язків. До завдань торговельних представ-

ників УСРР за кордоном належали: а) участь у виконанні спільного для УСРР і РСФРР плану в частині українських ввізних заявок, зокрема організація прийняття і здача товарів, експертиза транспорту тощо; б) закупівля та обмін товарів для господарських потреб України; в) проведення за дорученням Уповноваженого або власної ініціативи попередніх переговорів з комерційними і державними торговельно-фінансовими установами й фірмами, а також громадськими організаціями; г) дослідження економічної кон'юнктури певної країни, а також їх транспорту й транзиту; г) продаж української сировини й товарів; д) виконання інших дій необхідних для торговельної діяльності. До того ж, в іноземних країнах, де не було дипломатичних і консульських представників УСРР, їхні функції покладалась на торговельних представників.

Обсяг повноважень торговельних представників УСРР за кордоном визначався їхнім мандатом, який отримували належним чином оформлений від Уповноваженого (п. 9). У країнах, де не існувало торговельних місій РСФРР, торговельні представники УСРР діяли винятково за інструкціями і директивами Уповноваженого чи НКЗС УСРР, водночас частково виконуючи його функції (п. 10).

В країнах, де існували торговельні місії РСФРР, торговельні представники УСРР належали до складу торговельних місій РСФРР на таких засадах: а) їм присвоювався ранг «торговельного представника УСРР»; б) торговельні операції, які зачіпали інтереси України, виконувались за рішенням торговельного представника УСРР у цій країні. У випадку розбіжностей з торговельним представником РСФРР, спір розв'язувався за участю Уповноваженого НКЗТ РСФРР при РНК УСРР.

Там, де існувало повноважне представництво УСРР, торговельний представник УСРР обов'язково був у його складі. Відносини між торговельним представником і повноважним представником УСРР за кордоном здійснювалися через Уповноваженого НКЗТ РСФРР при РНК УСРР. Водночас торговельний представник УСРР за кордоном мав право безпосередніх відносин з представниками українських торговельних установ [4].

З початку створення 1921 р. організаційна структура управління була такою: 1) адміністративно-організаційний відділ з підвідділами: а) загальна канцелярія, б) організаційно-інструкторський, в) ревізійно-інспекторський, г) матеріально-господарський, г) стіл особового складу, д) комендатура; 2) секретаріат; 3) правовий відділ; 4) експортний відділ з підвідділами; 5) імпортерний відділ з підвідділами; 6) митний; 7) фінансово-рахунковий; 8) статистично-еко-

номічний з підвідділом інформації. З прийняттям положення у липні 1921 р. організаційна структура Управління була частково змінена.

З проведенням нових видів робіт і зростанням її обсягів, побудова Управління далі змінювалась, доповнюючись новими структурними підрозділами. Наприкінці 1922 р. вона набула такого вигляду: 1) уповноважений; 2) колегія; 3) відділ регулювання – з підвідділами: а) ліцензій; б) експорту й імпорту (до нього належали також представники від Вищої Ради народного господарства (ВРНГ) і Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції (НКРСІ); 4) економічно-статистичний відділ – з підвідділами: а) економічним; б) статистичним; в) інформаційним; 5) фінансовий відділ; 6) Укрдержторг (торговий апарат Укрзовнішторгу); 7) Лісекспорт. Було розширено й склад колегії, до якої на правах членів ввели завідувачів відділів Управління [3, с. 149].

Управління Уповноваженого НКЗТ РСФРР при РНК УСРР було розташоване у Харкові по вул. Ветеринарній, 4. Уповноваженим був призначений Самуїл Григорович Брона, він же очолював і колегію Управління. До неї на правах членів належали: заступник уповноваженого – Боев Іван Васильович, а також Олександр Аркадійович Полоцький, Костянтин Михайлович Артамонов, Коліух, а також завідувачі відділів: торговельного – Йосиф Мойсейович Солтанов, експортного – Буртман, імпортного – Геш, адміністративно-господарського – Корецький, економічно-статистичного – Фрейбков, фінансово-

облікового – Рейнланд, транспортно-матеріального – Диканський, митного – Хрисановський, секретар Ізраїлевич. Станом на березень 1921 р. в Управлінні працювало 137 осіб. Уповноважений на правах члена також був у складі колегії НКЗС УСРР [4, арк. 33зв].

Таким чином, реалізацію урядової політики УСРР в сфері зовнішньої торгівлі було покладено на створений 11 червня 1920 р. НКЗТ УСРР. Проте з централізацією влади у зовнішньоторговельній діяльності виконання радянської у ній політики закріпили за Уповноваженим НКЗТ РСФРР при РНК УСРР, підпорядкованим Наркомату зовнішньої торгівлі РСФРР. Уповноважений на правах наркома належав до складу Раднаркому УСРР. Організувати ж виконання покладених на нього завдань мало Управління, яке було єдиноначальним органом. Безпосереднє керівництво роботою управління здійснював уповноважений. Для погодженого вирішення питань своєї компетенції в Управлінні утворено колегію. Організовано й структуру управління з центральним апаратом, місцевими територіальними і торговельними представництвами УСРР за кордоном.

Щоправда, висвітлити усі аспекти організаційно-правових засад функціонування Управління Уповноваженого НКЗС РСФРР при РНК УСРР не можливо. Таким чином, перспективним у цьому напрямку залишається розгляд організації роботи, правового регулювання діяльності цього органу влади в сфері зовнішньої торгівлі після утворення СРСР.

1. Василенко В. А. Правові аспекти участі Української РСР у міжнародних відносинах / В. А. Василенко. – К. : Політвидав України, 1984. – 208 с.
2. Василенко В. Українська РСР у сучасних міжнародних відносинах (правові аспекти) / В. Василенко, І. Лукашук. – К. : Політвидав України, 1974. – 85 с.
3. Джеджула А. Е. Международные экономические отношения Украины в 1920–1922 гг. : Дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.01 / А. Е. Джеджула. – К., 1967. – 789 с.
4. Переписка с представительством УССР в Польше (21 августа – 21 октября 1922 гг.). – Центральный державный архив вищих органів влади та управління України. – Ф. Р. – 4 сч. – Оп. 1с. – Спр. 56. – 98 арк.
5. Постанова РНК. Про Уповноважених НКЗТ на Україні та його органи // Вісти ВУЦВК. – 1921. – 26 серп.
6. Слюсаренко А. Г. Історія української конституції / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – К. : ТОВ «Знання» України, 1993. – 192 с.

*О. Купчук*

## ORGANIZATIONAL AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE RUSSIAN FEDERATION FOREIGN TRADE AGENT ADMINISTRATION IN UKRAINE (1919–1922)

*The article examines functions, jurisdiction and legal status of the Russian Federation Foreign Trade Agent Administration in Ukraine through 1919–1922.*

**Keywords:** jurisdiction, narkom, narodnyi komisariat, agent, administration, duties, rights, status, functions.